

„Uralhó d'istan”

Peter Morgan: Audiencia – Pesti Színház • SÁNDOR L. ISTVÁN

Halász Judit *Foto: Almási J. Csaba*

A brit szerző II. Erzsébet királynő és Nagy-Britannia miniszterelnökeinek kapcsolatáról írt színdarabot. Kellemeset és szellemeset, amelyet élvezetesen játszanak el a Pesti Színház színészei. És közben alkalmunk nyílik arra is, hogy kicsit másként tekintsünk a politikára, mint ahogy azt a gyötrelmes mindennapjaink lehetővé teszik.

Peter Morgant (1963) elsősorban forgatókönyvíróként ismerheti a magyar közönség. Számos jelentős film fűződik a nevéhez. Legutóbbi sikere Ron Howard filmje, a *Hajsz a győzelemért*, amely Niki Lauda és James Hunt 1976-os küzdelméről szól a Forma 1-es világbajnoki címért. Szintén Howard rendezte a Morgan által írt *Frost/Nixon*-t is, amely az angol újságíró és a Watergate-botrány miatt lemondott amerikai elnök televíziós szópárbaját állítja a középpontba. Szintén a politika a témája a *Különleges kapcsolat* című filmnek (rendező: Richard Loncraine), amely Tony Blair és Bill Clinton kapcsolatán keresztül beszél Anglia és az USA viszonyáról (és a koszovói válságról). Peter Morgan forgatókönyvei közül a Pesti Színházban most bemutatott darabjához leginkább *A királynő* áll közel (Stephen Frears filmje), amelynek főszereplője II. Erzsébet királynő és Tony Blair miniszterelnök, és a Diana hercegnő halálát követő egy hetet látjuk benne.

Az *Audiencia* főszereplője ugyancsak az angol királynő (akit a darab 2013-as londoni bemutatóján ugyanúgy Helen Mirren játszott, mint a Stephen Frears-filmben). A színdarab azonban nem csupán egy hétről szól, hanem hatvan évről. II. Erzsébet 1952-ben lépett trónra, és azóta heti rendszerességgel fogadja magánkihallgatáson a brit miniszterelnököket, hogy megbeszélje velük az elmúlt hét politikai esemé-

nyeit és a következő hét várható fejleményeit. Morgan darabja ezekről a találkozókról szól. A fiktív dialógusokban sok minden felidéződik Anglia és a világ elmúlt évtizedeiből, a politika fordulataiból, de leginkább az emberi dimenzióiból.

Peter Morgannek több találmánya is van, ami érdekessé teszi a darabot. Egyrészt szabadon kalandozik az időben: a jelenetek nem kronologikus rendben követik egymást, hanem kötetlenül lépkednek előre, hátra. Az első jelenet 1995-ben játszódik, és a királynő (Halász Judit) a Thatchert követő konzervatív miniszterelnökkel, John Majorrel (Feszta Baum Béla) beszélget, aki arról panaszkodik, hogy a saját kormánya épp atomjaira szedi szét magát. És ebben szerint az újságírók is ludasak. Mire a királynő megjegyzi: „újságot olvasni veszélyes dolog. Ebben az elődei is egyetértettek”. Erre Major melegséggel elmeséli, hogy ha ő meglát egy újságot, nem bírja megállni, hogy ne nyissa ki, „hátha lesz benne valami felemelő”. (Szellemes a jelenet indítása is: „Én világeletemben hétköznapi akartam lenni” – kezdi Major, mire a királynő visszakérdez: „És miből gondolja, hogy ebben kudarcot vallott?” Később Major maga mondja, hogy politikai pályafutása során a sajtó nagyvonalúan nem vett róla tudomást. Sőt miniszterelnökké választása előtt a lakosság nagy része nem is ismerte őt. „Ha most is belépek egy szobába, oda se fordul senki” – mondja. „De jó lehet” – sóhajt fel a királynő.)

A második jelenet 1952-re ugrik vissza, az első audienciára, amikor az új királynő az öreg miniszterelnökkel, Churchill-lel (Lukács Sándor) találkozott. Az ifjú királynő lelkesen olvassa fel az első találkozóra összeírt kérdéseit. „Hát senki nem magyarázta el?” – kérdez vissza csodálkozva Churchill. Ámulata nemcsak arra vonatkozik, hogy az új királynő hellyel kínálja, ami eddig nem volt szokás (hamarosan maga Churchill fogadja megkönnyebbülten, hogy leülhet, és nem kell végigállnia az audienciát), hanem elsősorban arra, hogy az uralkodó kérdezni, kezdeményezni akar, és nem csak némán figyelni, majd feltétel nélkül egyetérteni (akkor is, ha más a véle-

ménye). Így kénytelen Erzsébet az alkotmányos monarchia lényegére ismerni, hogy a miniszterelnöknek szinte korlátlan a hatalma, és neki mint uralkodónak szinte semmi. (De azért finoman jelzi Churchillnek, hogy átlát rajta, tudja, hogy túlélésre játszik. Azért halogatja a koronázását, mert addig biztosan nem fogják pártja ifjú elégedetlenkedői a miniszterelnök lemondását kikényszeríteni.)

Morgan másik találmánya, hogy darabjában a – különböző életkoraiban megjelenő – királynő mellett felbukkan kislánykori énjé is. Akinek egycsapásra megváltozott az élete, amikor a nagybátyja (VIII. Edward) lemondott a trónról, és helyébe az apja (VI. György) lépett. Innentől Erzsébet életét az uralkodói szerepre való készülés töltötte ki. De azért időnként – a nevelőnője (Majsai-Nyilas Tünde) tanácsára – imádkozik, hogy a királynak és a királynénak (a szüleinek) egy fia is szülessen, hogy inkább ő legyen a trónörökös. Később az egyik miniszterelnökével folytatott diskurzus során a meg nem élt élete is szóba kerül. Ebben a királynő egy skóciai farmon élne sok gyerekkel és kutyával.

Közben az idők változásairól is szólnak a miniszterelnöki audienciák. A harmadik jelenetben (1964-ben) Harold Wilson (Hegedűs D. Géza) jelenik meg, aki először is elnézést kér, hogy munkáspártiként megnyerte a választásokat. Majd maga is kötetlenül próbál viselkedni. Az első fogadására például az egész családját magával cipelte az udvarba, ami addig nem volt szokás. (Nem viselkedtek illetlenül, és piszkot sem csináltak – vág vissza a miniszterelnök, amikor a királynő mindezt felelegetti.) Aztán az audienca végén csináltat a kamarással (Tahi Tóth László) néhány barátságos fotót magáról és az uralkodóról, hogy legyen mit mutogatnia.

De közben nagyon komoly dolgokat is szóba hoz. Szerinte a brit birodalomnak – és a churchilli álomnak a világban elfoglalt vezető helyről – már vége van. „Odakint tombol a válság, és ennek a közepébe gyalogol bele a mi alvajáró uralkodó osztályunk” – mondja. „Mindenki más előre néz, ők hátrafelé, egy csödbe jutott, ön-

magával háborúskodó nemzetet hagyva ránk.” Wilson szerint ezért muszáj alkalmazkodni, modernizálni. Mert „aki ellenáll a haladásnak, az a romlás építészé. Az egyetlen intézmény, amely leveti magáról a változást, az a temető.” És maga a monarchia – tehetjük hozzá a következő audienciára gondolva. A negyedik jelenetben 2009-ben járunk, amikor a királynő a Tony Blairt követő munkáspárti miniszterelnököt, Gordon Brown (Kerekes József) fogadja. „Mi, politikusok mindig a túlélésre játszunk – jegyzi meg a miniszterelnök –, és az egyetlen, aki esélytelenül, mégis elintézte magának..., úgy értem az intézménynek a túlélést...” – zavarodik bele a királyságra vonatkozó eszme-futtatásába Brown. „Úgy érzem, hogy ez a gondolata bókknak indult, aztán más lett belőle” – válaszol némi malíciával a királynő.

Még keményebben fogalmaz a következő (1992-ben játszódó) jelenetben John Major, aki Károly trónörökös és Diana közötti sikertelen közvetítéséről számol be. Nemcsak az derült ki számára, hogy a trónörökös és feleségének házassága helyreállíthatatlan, hanem az is, hogy „a hercegné szerint a monarchia jelenlegi formájában elavult, egyenlőség-ellenes, és nem reprezentálja a modern Nagy-Britanniát.” Major ebből kiindulva további reformokat és modernizációt sürget. Mert ahogy a közvéleménykutatásokat idézi, minden második brit szerint a királyság felesleges luxus. Javasolja például, hogy az uralkodóház is fizessen adót. Ezt Erzsébet határozottan visszautasítja. „Ha a korona adót fizetne, akkor olyanok lennénk, mint mindenki más, és mi nem vagyunk olyanok. Ez a lényeg.”

És ennek bizonyítékeként az 1953-as koronázását idézi fel – ennek patetikus képei zárják az első felvonást –, és annak a hitének ad hangot, hogy Isten választottjaként és felkentjeként került a trónra. (Major szerint viszont Anglia a leginkább szekuláris társadalom Európában, így a királyság szentségével a britek többsége nem ért egyet.) Kicsit meglepő is, hogy Peter Morgan – talán a hatásos felvonásvég miatt – ekkor némileg hangnemet vált, és az addigi visszafogott szellemesség helyett

most pátoszba fordul a szöveg. Mert egyébként ennek a küldetéstudatnak nem sok egyéb jele van sem a darabban, sem II. Erzsébet darabbeli figurájában.

Az *Audiencia* ugyanis mindvégig az emberi vonásokat emeli ki. Valaki megjegyzi, hogy a politikusoktól embertelenséget vár a közvélemény, mire a királynő azt veti ellene, hogy az ő miniszterelnökei nagyon is emberségesek voltak. És Morgan darabja valóban ezeket az emberi vonásokat emeli ki. Leginkább Wilson esetében, aki három jelenetben is megjelenik a darabban. (Az egyik sejtetés szerint talán ő lehetett II. Erzsébet kedvenc miniszterelnöke.) A darab utolsó jelenetében (1976-ban) a lemondását jelenti be az uralkodónak. Erre az elhatározásra Wilson a memóriazavarai és különféle tévképzetei (a kezdődő Alzheimer-kór tünetei) miatt jutott, holott egy korábbi, Balmoralban, a királyi nyári rezidencián játszódó jelenetben még az elképesztő emlékezőképességével villogott.

„Barátságosság és nem barátság” – mondja a miniszterelnökeivel való kapcsolatáról a királynő. (De azért Wilsonnak elárulja, hogy „alkotmányellenesen felkiáltott” örömeiben, amikor újból ő nyerte a választásokat.) David Cameron (Seress Zoltán) szerint a királynőnek remek érzéke

van ahhoz, hogy szinte semmit se mondjon, mégis tökéletesen éreztesse, hogy mit gondol. Nyilván ez következik „alkotmányos korlátaiból”, amit a királynő úgy magyaráz el a kislánycori énjének, hogy „elvárják tőled, hogy pontosan azt tedd, amit ők akarnak, és sose mutasd ki, hogy mennyire szembe szeretnél velük szállni.”

Épp ezért nyílt konfliktusokat alig ábrázol az *Audiencia*. Az egyik kivétel az 1986-ban zajló jelenet, amelyre dühösen, rezgő fejjel viharzik be Margaret Thatcher (Igó Éva). Miközben a királynő mindvégig tartotta magát ahhoz a kötelességéhez, hogy nyilvánosan nem nyilvánítja ki a politikai véleményét, most mégis „becsúszott valami gikszer”. Ugyanis a Sunday Times cikket közölte, amely „példátlanul királynő közeli források” alapján nyilvánít véleményt Thatcherről, akit érzéketlennek, konfliktuskeresőnek és társadalmilag megosztónak nevez. És akinek politikája helyrehozhatatlan szakadásokat idéz elő az ország szociális szövetségében. Thatcher tiltakozása tulajdonképpen a „vádakat” igazolja. Elmondja, hogy bár csodálja a királynő méltányosságát és a szerencsétlenebb sorsúak iránti megértését, ő mégis ragaszkodik az alapelveihez. És szerinte mostanra a britek többsége is belátta,

hogy „nincs olyan, hogy társadalom. Megtanulták, hogy önmagukkal kell törődniük. Használni kell a könyöküket, előbbre kell jutni. És csak utána tudnak segíteni – ha úgy döntenek – a felebarátaikon.”

Még mélyebb konfliktusokra utalnak az 1956-os szuezi válság és Irak 2003-as le-rohanásának egymásra vetülő képei a darabban. Anthony Eden (Gados Béla) ugyan beismeri azt, amire a királynő az egymást követő kormányülések manipulált jegyzőkönyveinek figyelmes olvasásával jött rá, hogy Anglia és Franciaország áll a háttérben annak, hogy Izrael megtámadta Egyiptomot, mert szeretnék visszaszerezni a Szezi-csatorna feletti ellenőrzést. A miniszterelnök szerint elkerülhetetlen háború kapcsán csak annyit kérdez II. Erzsébet, hogy legalább jogszerű-e a beavatkozás. „A jogászokat ettől távol tartom, ez politikai kérdés” – válaszolja a miniszterelnök.

És ugyanezt mondja Irak kapcsán Tony Blair is, akinek csak a hangját (Stohl András) halljuk az előadásban. Mindkét esetben ugyanazt a két kérdést teszi fel a királynő: „Mi történhet a legjobb esetben?” Megdöntünk egy mániákus zsarnokot, és hatalomra segítünk egy Nyugat-barát kormányt, amely megvédi gazdasági érdekeinket” – válaszolják a miniszterelnökök. „És legrosszabb esetben?” – kérdez tovább a királynő. És erre már maga válaszol, afféle keserű, sötét beismerésként: „Brit katonák életüket veszítik, mi pedig elveszítjük megbízhatóságunkat és becsületünket a világ szemében.”

Világpolitikai értelemben a csalódások ellenpontja II. Erzsébet szemében a Brit Nemzetközösség fennmaradása. Ez iránti elkötelezettsége többször is hangsúlyosan visszatér a darabban. Ennek kapcsán jegyzi meg David Cameron – az ország Európa iránti szkepszisét magyarázva –, hogy amíg a királynő érzelmileg olyan erősen kötődik a brit nemzetközösséghez, addig a nemzet számára szinte lehetetlen, hogy elkötelezze magát bármilyen más unió mellett.

A darab záró perceiben az „uralkodótanról” beszélget II. Erzsébet a kislánycori énjével. Azt magyarázza neki, hogy a miniszterelnökeiben ne bolondokat lásson.

Halász Judit *Fotó:* Almási J. Csaba

Inkább úgy fogja fel ezt az egészet, hogy „néhány túl bonyolult lelkületű ember számára alkalmat teremt arra, hogy hozzámérhessék magukat valami változatlanhoz, valami állandóhoz.” És a királynő sze-

mélye, tartása, stílusa, bölcsessége valóban ezt jelenti ebben a történetben. Az *Audiencia* arra teremt alkalmat, hogy a politikát ne a mocskos manipulációk színtereként lássuk, hanem olyan terepként,

Halász Judit, Hegedűs D. Géza

amely művelőiből a társadalom és a világ iránti felelős gondolkodást kényszeríti ki. A Pesti Színház nézőinek – Angliától és a brit birodalom gondjaitól távol – leginkább erről szólhat az előadás.

Peter Morgan nagy tárgyi tudással, szellemesen és kellemesen megírt darabja afféle 21. századi társalgási dráma. A színpadon semmi nem történik, de mégis a világ sorsáról esik szó benne. És arról, hogy egy ember – önmagát szinte láthatatlanná téve az egyik leglátványosabb helyen – miképp vesz részt ennek alakításában – néha csak milliméterekkel mozdítva arébb az eseményeket.

Valló Péter rendezése elsősorban színeszdarabként fogta fel a művet, amelyet csak néhány kort idéző filmbejátszással és halk slágeridézettel támasztott alá. Az előadás egy jó színészi erőkből álló társulatot mutat, amelynek tagjai néhány határozott vonással rajzolják fel és teszik érdekessé a darabbeli figurákat (utalva a történelmi alakokra is). Halász Judit számára jubileumi ajándék ez a szerep (50 éve a Vígszínház tagja). De a jutalomjáték sikeréért sokat tesz Hegedűs D. Géza, Fesztbaum Béla, Igó Éva, Seress Zoltán és a többiek is.

Peter Morgan: *Audiencia*

PESTI SZÍNHÁZ

Fordította: Morcsányi Géza

Látvány: Verebes Zoltán

Jelmez: Pusztai Judit

Dramaturg: Szász Hanna

Díszlet, rendező: Valló Péter

*Szereplők: Halász Judit, Fesztbaum Béla,
Lukács Sándor, Hegedűs D. Géza,
Kerekes József, Gados Béla, Igó Éva,
Seress Zoltán, Dengyel Iván,
Tahi Tóth László, Majsai-Nyilas Tünde,
Puzsa Patrícia*

Bemutató: 2016. október 14.